

Nikola Skledar

O igri, ljubavi i smrti: antropologijski ogledi i razgovori

Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 2003., 210 str.

Knjiga uglednog profesora i znanstvenika, prof. dr. sc. Nikole Skledara, *O igri, ljubavi i smrti: antropologijski ogledi i razgovori* objavljena je kao peta knjiga u seriji Biblioteke Znanost i društvo Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu, a trinaesta je u njegovu opusu. Stoga joj i valja pristupiti ne samo kao još jednom novom djelu, nego i kao knjizi koja predstavlja svojevrsnu sintezu cjelokupnoga dosadašnjeg autorova intelektualnog i istraživačkog iskustva.

Zato je i razumljivo što se u pokušaju valorizacije i kritičkom prikazu ove knjige suočavamo sa širokim rasponom tema i suptilnim autorovim pristupom njihovoj obradi. Neobična ekstenzivnost u svojoj raznolikosti, ali i intenzivnost raščlambe po intelektualnoj strasti s kojom se autor s njima suočava, čini se da i ovdje potvrđuju Hegelovu misao kako ništa veliko (u povijesti) ne nastaje bez strasti. Ovdje, naravno, mislimo na strast mišljenja.

Ta strast mišljenja čini se prvom temeljnom odrednicom autorova opusa, pa i ove knjige kao krune promišljanja antropologijskih pitanja. Ova promišljanja za njega nisu tek profesionalni »teorijski posao«, nego su odlučan način autorova bivstvovanja, što se može prepoznati kao druga osnovna odrednica Skledarova misaonog odnosa prema pitanjima i problemima antropologije. Treća je znakovita odlika metodologijske naravi, odnosno multidisciplinarnost i transdisciplinarnost kao putovi prema razumijevanju tako teškog pitanja kao što je to čovjek, u svojoj svojoj kompleksnosti metafizičkoga, povijesnog i društvenog bića, njegovoj nedohvatljivosti, tajnovitosti i čudesnoj nadarbini onoga prvog i najčišćeg izvora svekolikog postojanja. I četvrta temeljna odrednica koja je, kao i tri prethodne, zastupljena u ovoj knjizi jest zauzetost za stvar čovjeka, istinski humanizam, kao odluka za čovjeka sada i ovdje, ali i za njegovu budućnost.

Skledar uočava nedostatnost svih konačnih strategija filozofskih disciplina, kao samo djelomičnih spoznajnih zahvata, a nekmoli znanstvenih, koji uopće ne dopiru do cjeline pitanja o čovjeku. Ovo eminentno antropologijsko pitanje ispostavlja čovjeka uvijek iznova na početnu točku, koja nije samo točka spoznaje, nego je i mjesto odluke i djelovanja, što znači čovjekove odluke o svojoj budućnosti. Antropologijski gledano, tu se nalazi mjesto trajne aktualnosti Kantova pitanja *Što je čovjek?*, i onda i pitanje o odluci. Svako vrijeme i svaka nova generacija ljudi mora donositi svoje odluke o svojoj sudbini.

Upravo se ovdje pojavljuje važnost temeljnoga metodičkog stava skepse spram svih konačnih spoznaja, a ne samo spram samoproglašениh jedinих istina. Ovaj te-

meljni stav skepse, dakle metodička sumnja na putu spoznavanja, dokaz je Skledarova istinskog humanizma, što je njegova trajna preokupacija i misaona orijentacija, s angažiranom postavkom: valja ne samo spoznavati, nego i djelovati kao čovjek.

Ovo su samo neke bitne odrednice koje ocrtavaju autorov intelektualni profil, a pomažu jasnijem sagledavanju prave misaone pozicije ove knjige.

Knjiga nosi naslov *O igri, ljubavi i smrti: antropologijski ogledi i razgovori* i strukturirana je u četiri poglavlja (s potpoglavljima), kojima prethodi *Predgovor* (str. 7-8), a na kraju slijede sažetak na engleskom jeziku (*About play, love and death: Anthropological essays and dialogues*) i kazalo imena (str. 205-210). Sam je autor u *Predgovoru* odredio sadržaj i narav pojedinih poglavlja. Prvo poglavlje, koje ima isti naslov kao i knjiga (*O igri, ljubavi i smrti*), izloženo u četiri potpoglavlja od 9. do 39. stranice, Skledar određuje jednim transdisciplinarnim propitivanjem »osnovnih čovjekovih egzistencijala, odnosno temeljnih načina i fenomena čovjekova opstanka, napose igre, ljubavi i smrti«, što se u svom rezultatu pokazuje ne samo kao najviši filozofski domet u tretiranju ovih pitanja nego i kao izgradnja jedne uistinu originalne filozofske antropologije. To autora, sasvim sigurno svrstava u preteče ovoga velikog misaonog napora u našoj filozofskoj i teorijskoj kulturi.

U drugom poglavlju - *Čovjek i bog* (str. 41-116), čiji je sadržaj iznijet u pet potpoglavlja, autor razmatra odnos čovjeka »spram zagonetnoga transcendentnog bića samoga i spram strukture religije«, kao čovjekove bitne povezanosti s nadnaravnim bićem.

U pet dijelova trećega poglavlja - *Čovjek i svijet u novom tisućljeću* (str. 117-175), pisac razmatra temeljna pitanja čovjekove suvremenosti, poput prijepora suvremene biologije, njezinih etičkih problema, s obzirom na odnos biološkog sustava i čovjekova odnosa spram njega, zatim moralnu odgovornost medijskog prezentiranja znanosti, te aktualni odnos globalizacije i kulturnoga i nacionalnoga identiteta.

I naposljetku, četvrto poglavlje naslovljeno *Osurti i razgovori o antropologiji* (str. 177-202), sadrži autorova promišljanja najurgentnijih pitanja antropologije i njezina samokonstituiranja, kroz neprestano propitivanje i njezina predmeta i tema, uz stalan misaoni napor dohvaćanja cjeline, što svjedoči o Skledarovu istinskom filozofskom stavu nemirenja s postojećim i postavljanju uvijek novih pitanja. Utoliko je filozofska pozicija, u metodičkom smislu, zapravo pozicija »nesretne svijesti« (Hegel), kao stalne napetosti spram onoga što tek treba umom doseći, onda je metodička i teorijska skepsa njezin imanentan stav. Ona je pretpostavka istinskom humanizmu, što je Skledarovo trajno filozofsko ishodište.

Tekst *O osnovnim čovjekovim egzistencijalima* neka je vrst autorova metodičkog preludija za njegovo temeljno filozofsko stajalište u razmatranju antropologijskih problema, kroz pitanja: »Što je, ili tko je, zapravo čovjek? Što znači biti čovjek? Koji je smisao njegova života, stvaralaštva, ljubavi i smrti? Odakle dolazi, kamo

ide? Gdje je i što njegov iskon i eshaton? Koja mu je svrha u povijesti i kozmosu?» (str. 11).

Ova pitanja vode Skledara do temeljnoga antropološkog stajališta: čovjeku i njegovoj sudbini ne može se prići kao predmetu, nego samo na način stalnog samotumačenja. Takav se hermeneutički stav nameće iz temeljnih čovjekovih egzistencijala: on je konačno, ali i vremenito (povijesno) biće, koje se odnosi spram svoga postojanja. Skledar kao moto svojoj knjizi navodi riječi filozofa Eugena Finka da je »čovjek jedino biće u svemiru koje egzistira otvoreno prema smrti, u radu, igri, ljubavi i borbi...«, te će stalno respektirati ovaj stav egzistencijalne otvorenosti, nedovršenosti i mogućnosti čovjeka kao otvorenog sistema postojanja koji se odnosi. Dakle, stav da je čovjek biće koje egzistira u vremenu i koje se odnosi spram sebe i svijeta, bitno metodološki određuje autorov pristup antropologiji: njega određuje egzistencija i humanizam, pa se čini da bi ga se moglo označiti kao jednu izgrađenu antropologiju egzistencijalnog humanizma. Pritom su autoru od pomoći ne samo spomenuti E. Fink nego i M. Scheler, Aristotel, F. Nietzsche, M. Heidegger, J. P. Sartre, A. Gehlen, E. Fromm, kao i drugi značajni filozofi, teolozi i socijalni mislioci, što samo svjedoči o bogatoj filozofskoj fundiranosti autorovih teza.

Po Aristotelu je čovjek rascijepljeno biće, ni bog ni životinja, nego nešto između, pa i tu treba tražiti dramu ne samo ljudske egzistencije, nego i svu složenost i prijeporna pitanja antropologije, kao najobuhvatnije znanosti o čovjeku. Skledar jasno uvida da se čovjek odnosi na mnogo načina, od kojih su najznačajniji: životna borba, volja za moć, rad i stvaralaštvo, ali i destrukcija, ljubav i mržnja, igra, odnos prema smrti, religija itd. Čovjek je (samom sebi) trajno izmičuće biće, u egzistiranju izručen svojoj biološkoj i duhovnoj prirodi.

U poglavlju *O igri, ljubavi i smrti*, svoj misaoni napor autor usmjerava na transcendentne mogućnosti čovjekova duha, kojim on oblikuje slike svoga smisla ili besmisla. U tumačenju osnovnih čovjekovih egzistencijala, Skledar igru vidi kao mogućnost čovjeka da se svojom maštom izdigne, makar imaginarno, iz životne faktičnosti i nužnosti, iz svih muka i teškoća života, kao što to na svoj način čini umjetnost. Autor daje iscrpan etimologijski i povijesni pregled igre, prateći kako se ona kroz vrijeme isprepletala s ostalim čovjekovim egzistencijalima (njezin društveni, psihički, obredni i drugi značaj). I u raspravi o ovom egzistencijalu autor iznosi gorku spoznaju da je »čovjek, naposljetku, neminovni sudionik tragičke igre i komedije svojega prolaznog i konačnog postojanja«.

I na ovom je primjeru vidljivo: Skledar se nikada ne gubi u egzistencijalima, čak i kada oni u sebi nose najviše mogućnosti, nego uvijek drži otvorenim jedan ontologijsko-egzistencijalni horizont svoga promišljanja.

Možemo li se, dakle, zajedno s F. Nietzscheom zapitati nije li stvaralaštvo umjetnički i estetski odgovor čovjeka, njegov najviši i jedini mogući odgovor na tragičku zadatost ljudske egzistencije, u neprestanom osvajanju i dosizanju životne

radosti, ne tek zadovoljstva, nego upravo životne radosti i vedrine, u ogledalu »kristalne kocke vedrine«, kako pjeva Tin Ujević, kao najvišeg oblika postojanja.

I zato je Skledarova problematizacija ove teme, koliko rijetka toliko i vrijedna u hrvatskoj filozofskoj literaturi kao poticaj za afirmaciju slobodnoga i nesputanog odnosa spram svijeta.

I drugom egzistencijalu, ljubavi, pisac pristupa kao jednom od najčudesnijih fenomena čovjekova svijeta, kojega tretira kako u njegovu psihologijskome i afektivnom smislu, tako i u eminentno ontologijskome statusu, te će reći da ljubav nije tek »nekakav akcidentalan, nebitan akt u odnosu ljubećega, već temeljni način odnosa spram bitka« (str. 26). I ovaj egzistencijal razmatra u povijesnom rasponu od grčkoga, kršćanskoga, novovjekovnoga do suvremenoga, zalažući se, govoreći u smislu E. Fromma, za »produktivnu ljubav« među ljudskim bićima, ali je istovremeno šireći i na transcendentan horizont odnosa ljudskoga erosa prema beskonačnom i vječnosti.

Egzistencijal smrti, taj najtajanstveniji i najneprozirniji čovjekov egzistencijal, autor razmatra sa strastvenim angažmanom mislioca koji se susreo s jednim od najtežih čovjekovih pitanja, i tu se vidi snažna misaona težnja da se osvoji, ako ne posljednja tajna, što pripada jedinstvenom području otajstva i eshatona, a ono smisao koji ima ili može imati za naš život. Kao izuzetne navodi riječi F. Nietzschea: »Život i smrt su trajno jedinstvo u razlici i mijeni razlika u jedinstvu i identitetu, vječno vraćanje jednakoga, vječna kozmička dijalektička međuigra u beskraj u beskonačnosti vremena i svijeta«.

Skledarova problematizacija egzistencijala smrti, pored egzistencijala igre i ljubavi koji su s njime najtješnje sljubljeni, originalna je i svakako iznimna u hrvatskoj filozofskoj literaturi.

Prethodni čovjekovi egzistencijali vodili su autora prema religiji, velikoj temi kojom se on godinama sustavno bavi, objavljujući o njoj zapažene studije i knjige. Uz Branka Bošnjaka i Esada Ćimića, da spomenemo samo dvojicu, Nokola Skledar je nezaobilazan u sociologiji i filozofiji religije u Hrvatskoj.

Na najboljem naslijeđu suvremene antropologije, religiologije, filozofije i teologije, prepoznavajući duboke filozofske, egzistencijalne i metafizičke dimenzije religije i religioznosti bitnom dimenzijom ljudskog opstanka, autor u svojim minucioznim i teorijski duboko fundiranim analizama, neprestano nastoji očuvati njezinu »dvostruku prirodu«: s jedne strane, otvorenost i upućenost na transcendenciju, a s druge, njezinu povezanost i značenje za društvo, tj. njezin socijalno-teorijski okvir. On ovo razmatra na cijelom nizu tema koje se tiču čovjekove autonomije i samokonstituiranja, teorijskih i filozofskih stajališta spram vjere, religije i religioznosti, doživljaja boga, vrijednosti, tipova religioznosti itd.

No Skledar ne ostaje samo kod tzv. tradicionalnih tema antropologije nego se stvaralački i sa strašću istinskog erudita, transdisciplinarno teorijski suočava s nizom urgentnih pitanja što muče suvremena čovjeka: odnos teorije i prakse, suvre-

meno poimanje ideologije, povijesnost ljudskog opstanka, društvena uloga inteligencije, globalizacija i kulturni identitet, mjesto i uloga znanosti (napose humanističkih), problem vrijednosti, uloga suvremenih medija, itd.

Sve rečeno sugerira koliku je energiju i napor Skledar morao uložiti u svladavanje predmeta u svoj njegovoj raznolikosti i kompleksnosti, stalno držeći - da u duhu E. Blocha kažemo - svoj »metodologijski front«, s jedne strane, studiozne i suptilne analize goleme građe i mnoštva fenomena, i s druge, filozofijske i antropologijske otvorenosti spram (parafrazirajući M. Heideggera) »čistine / otvorenosti bitka i njegove vremenitosti / povijesnosti«, ne ispuštajući s uma konkretne povijesne, humanističke i emancipatorske potencijale antropologije. Zaključno, ova knjiga predstavlja kapitalno djelo iz socio-kulturne antropologije, kojim je prof. Skledar prekoračio onu granicu, onkraj koje ga se zasluženo može vidjeti kao utemeljitelja i jednim od prvih imena ove discipline u Hrvatskoj.

Knjiga *O igri, ljubavi i smrti* napisana je jasnim i dopadljivim esejističkim stilom, ali istodobno sadrži precizne i znanstveno utemeljene formulacije, te je stoga namijenjena kako stručnoj i znanstvenoj javnosti tako i najširem krugu čitatelja, zainteresiranih za izazovne fenomene kojima se bavi socio-kulturna antropologija.

Mladen Labus

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Eduard Kale

Uvod u znanost o kulturi

Osijek – Zagreb – Split: Pan liber, 2003., 222 str.

Naslovljena knjiga *Euarda Kalea*, profesora Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu, prvi je hrvatski udžbenik iz složene, a u nas relativno slabo razvijene znanosti – kulturologije. Prvo izdanje *Uvoda u znanost o kulturi* objavila je Školska knjiga u Zagrebu, 1977. godine, a pred nama je sada četvrto, dopunjeno izdanje, kao prva knjiga biblioteke »Sveučilišni udžbenici i priručnici« izdavača Pan libera.

U ovom kontekstu valja odmah napomenuti da su nešto kasnije objavljeni i drugi udžbenici iz različitih kulturologijskih disciplina (socijalne ili kulturne antropologije, etnologije). Međutim, u tim udžbenicima (uključujući i ovaj) nije *eksplicite* izveden odnos kulturologije kao opće znanosti o osebnosti kulturne zbilje u smi-